

למעשה

מאמר מרכזי הרב פנחס זרביב

כיצד היה מסוגל יוסף שלא לנטור לאחיו

"וויאמר יוסף לאחיו הנה אנכי מת..." (נ, כד)

וצ"ב למה לא אמר בלשון עתיד "הנה אנכי הולך למות"?

אלא מתרץ רבי עקיבא איגר זי"ע, כי בלשון הזו בא יוסף להודיע לאחיו שאין לו עליהם קנאה וטינה: בברכות ה' מובא כיצד להתמודד עם היצר הרע בכל מיני שלבים "....אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה. אם נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו את יום המיתה". זאת אומרת שזו העצה לעקור מלב האדם את ההתנשאות. זה מה שאומר יוסף לאחיו "אנכי מת" בהווה=זוכר כל יום את יום המיתה וכך קנה לעצמו את מידת ההכנעה.

ובמס' שבת קנ"ב נא' שכל מי שאין לו קנאה אין עצמותו מרקיבים. ולפי זה מובן המשך דברי יוסף: "והעליתם את עצמותי מזה איתכם" = גם אם יארכו הימים והשנים עד שתצאו ממצרים בכל זאת תוכלו להעלות את העצמות כי הן לא ירקיבו.

מסופר שלפני שעלה על המוקד, גר הצדק, בנו של הגרף פוטוצקי מליטא, ביקשו ממנו התלוינים שלא ינקום בהם מעלמא דקשוט. במקום להשיב הן או לאו, סיפר להם אודות בן מלך ששיחק בצעצועים עם בן המיניסטר, סתר לו חבירו את המגדל שהקים מצעצועיו, וכן המלך הרהר בלבו, כשאגדל ואהיה מלך, אנקום בו נקמתי על שסתר את המגדל שלי. כשאביו מת והושיבוהו על כסא המלוכה, היה צוחק בלבו מכבר לצעצועי הילדים, וכמובן לא עלה בדעתו כלל לזכור לידידו חטאת נעורים. כן הדבר כאן, כשבאים שמה, כשעולים לעלמא דקשוט, הלא כל עניני הגוף צער הגוף נחשבים כהחרבת אותו מגדל הצעצועים.

הרב עובדיה דהן שליט"א

יו"ר המועצה הדתית אשדוד ורב בית הכנסת הניכי הישיבות – "בית יוסף" קרית פוניבו

ישימך אלקים כאפרים וכמנשה (מח כ)
צ"ב למה מברכים את הבנים שיהיו כאפרים ומנשה ולא מזכירין את שאר שבטי יה?
ועוד צ"ב בפסוק זעתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד בואי אליך וגו'. (מח, ה).
וצ"ב, א. מדוע רק אלו שנולדו לפני שיעקב הגיע זכו להימנות בכלל השבטים.
ב. מדוע רק יוסף זכה לכך ולא שאר השבטים?
ולפי האמור מיושב שבין ששמרו על עצמם לכן ועיקר הנסיון היה כשרק הם היו בגלות ולא הגיעו בני יעקב לכן הם נחשבים לבני יעקב אבל מיש נולד אח"כ זה כבר לא חכמה אלא שאפרים ומנשה החזיקו את עצמם בדרך התורה במקום הכי טמא בטומאת מצרים, ואע"פ שהיו שם לבד, ולכן אין לך ברכה כמורה, ושפיר ראוי לברך שיהיו הבנים כאפרים ומנשה ויזכו להחזיק את עצמם בדרך התורה בכל מצב.

ובדרך אחר פירשתי שהרועה לחנך את הבן כראוי צריך לכתחילה לחנכו להיות גדול בתורה דווקא ואם לא פעל זאת אצלו אז מחנכו לפחות כראש שמים שלומד כל יום כמה שעות שהרי אפרים היה רגיל אצל יעקב ללמוד ממנו תורה ומנשה היה אצל יוסף ועור לו בעניני ציבור ודעת יעקב אבינו להקדים את אפרים שהיה עוסק רק בתורה למנשה וזהו הוראה לדורות ולכן בחרו לברך בנוסח זה דווקא שהעיקר שכל אב ידע שהעיקר הוא לחנך את בנו כאפרים שיהא כל עסקו בתורה וצריך ראב להשקיע בזה את כל כוחותיו ורק אם לא הצליח יחא לפחות כמנשה שיגדל גם הוא ביר"ש אבל אחיו גדול ממנו שזוכה לעסוק בתורה תמיד וכבר הזכרנו דבר זה לעיל

ועוד הכוונה כי למרות שיוסף היה מלך ועסק וטרוד מ'מ זכה ובניו נשארו צדיקים ולכן מברכים אותם בזה.
וכתב בס' אנרא דכלה, ועוד, שאפרים ומנשה נתיחדו בכך, שהם היו האחים הראשונים המוכרים לנו בתורה שלא היתה ביניהם שום פגם ביחסים שבין אחים, אלא שררה ביניהם אהבה ואהבה, וממילא כוונת הברכה היא שהבנים יהיו בלי קנאה, כמו שמנשה לא קנא באפרים. [כי יעקב שראה כל מה שעתידי לצאת מהם, בודאי ראה שאין להם שום קפידה בלב זע"ו, דאל"כ בודאי לא היה גורם לפירוד לבבות ביניהם]
מרגלא בפומיה דמו"ר הגאון רבי חיים קמיל זצ"ל, דברי השפת אמת (שנת תרל"ב) אך כי לאשר היה דור - שאחר השבטים, ומכל מקום נתעלו להיות בכללם... אף שהם למטה במדרגה, ובאופן זה יוכל להיות נמשך ברכה לכל איש ישראל" וכו'.
כלומר, הברכה היא שכפי שאפרים ומנשה, למרות שבעצם לא היו שייכים למדרגת השבטים, אף על פי כן נתעלו למעלה ממדרגתם למדרגת השבטים, כך כל איש ישראל יתעלה למעלה ממדרגתו.

חדש ניתן לשמוע את שיעורי הרב פנחס זרביב שליט"א בקול הלשון 072274111

האם זכות אבות היה זכות או חובה

האם זכות אבות היה זכות או חובה

מוצד אחד כל יש דגש גדול ב"ה על זכרון עקידת יצחק

אבל מוצד שני רואים שזה קיטרוג וכמו שמבארים עה"פ וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק וגו' (ויקרא כו מב) הזכרת האבות בסדר הפוך - יעקב יצחק ואברהם - ואומרת דרשני, כמו כן יש להבין, כיצד משתלב פסוק זה שתוכנו דברי נחמה בתוך התוכחה?

על שאלות אלו משיב המגיד מדובנא בספרו אהל יעקב - במשול, שני גנבים נתפסו בקלקלתם והובאו בפני שופט. כל אחד מהם נחקר על ידי השופט ונשאל מי הוא ומי היו אבותיו. היכן גרו ומה היו מעשיהם וגו'. כאשר השיב הנחקר הראשון לשאלות אמר השופט: 'איבך מוכר לי היטב, בן בית היה אצלנו כאן בבית המשפט. אף הוא כמוך נשפט כמה פעמים באשמת גניבה'.

שונה היתה תגובת השופט לשמע שם אבי הגנב השני. 'אף אותו אני מכיר ורבות אודותיו שמעתי, אמר השופט, הלא רב גדול ומפורסם היה האיש'.

משנסתיימה החקירה חרץ השופט את דינם של השניים. הראשון קיבל עונש קל אך בדינו של השני החמיר מאד. לתמיחתו של הגנב לפשר פסקי הדין השונים אמר השופט: 'חברך גנב בן גנב הוא. מעולם לא קיבל חינוך ראוי לשמו' אדרבא כל מה שיכל ללמוד בבית אביו זה גניבות, פשעים, וחטאים, ועל כן אין להאשימו כל כך. אולם אתה הרי נתגדלת על ברכי איבך הצדיק. איך איפוא התדרדרת לעולם הפשע?!

לשמע דברי השופט הסיפו אנשים אשר עמדו שם ועקבו אחרי המשפט: 'אנו הכרנו גם את אבי אביו של הגנב בן הצדיק, הלא היה גאון גדול צדיק וישר ובעל מידות טובות, ולפיכך גדל הפלא בכפלים: כיצד יצא גנב מבית קדוש זה. עוד הם מדברים הוסיף אחר ואמר: 'בהיותי מכיר את אבי סבך שהיה אחד מגדולי הדור, סבורני שמגיע לך עונש הרבה יותר גדול'.

אף כאן, אומר המגיד מדובנא, אין כוונת הפסוק להשמיע דברי נחמה, אלא אדרבא. האבות הוזכרו כאן כדי להגדיל את חומרת העבירות אשר בגינם נאמרה התוכחה. שכן לא ראי עבירותיהם של בני רשעים כראי עוונות בני צדיקים.

לכך נאמר 'וזכרתי את בריתי' - אומר הקדוש ברוך הוא לישראל כאשר אני רואה את חטאים אני נזכר באביכם יעקב אי לכך חמורים עוונותיכם בכפלים. כיצד יתכן שמבית טוב כל כך יצאו בני חטאים כאלה?! ולא ביעקב בלבד אני נזכר. אומר הפסוק. אלא אף באביו יצחק ואפילו באבי אביו אברהם. וגם הארץ אוזרת - את מה שחטאתם כנגד הארץ הנבחרת. ולכן ממשיך הפסוק ואומר והארץ תעזוב וגו'

על כן חייבים אנו לזכור כי אושרנו הגדול בהיותנו צאצאיהם של אבותינו הקדושים. מחייב אותנו בשמירת התורה ובהקפדה על קיום מצוותיה כיאה לבני אברהם יצחק ויעקב. וכ"כ השל"ה (סוף פרשת בחוקתו) דלכן כתיב בתוכחה וזכרתי את בריתי יעקב וכו' (ויקרא כ"ו מ"ב) לומר ראו כי בני גדולי דור כאלו, ואפ"ה לא למדתם ממעשיהם אלא יש לומר שכל מה שזיכרונו העקידה מועיל זה כשממשיכים בדרךם וכמו שמבאר הריטב"א על דברי הגמ' בראש השנה (ט"ז.). אמר רבי אבהו, למה תוקעין בשופר של איל. אמר הקב"ה, תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם, ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני. ע"כ.

ועי' בריטב"א ז"ל בנמרא שם, שכתב לאו למימרא שיהא חובה לתקוע בשופר של איל כו', אלא לפי שנהגו כל ישראל לתקוע בשופר של איל, קבעי ר' אבהו, מאחר שכל שופר כפוף סגוי, ואפי' למצוה מן המובחר, מפני מה נהגו לתקוע בשופר של איל, כו'. והא דמהדרין אמר הקב"ה, אע"ג דאינו אלא מנהג, מ"מ הרי הבטיח הקב"ה לאברהם שכל זמן שמהזיקין בדרכיו ועושין המצוה בחיבה, שיוזרו להם עקידתו שנא' (בראשית כ"ב) בהר ד' יראה. ומשום הכי אפשר לומר אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל, שאתם מחבבין מצוה זו זכר לעקידת יצחק והולכין בדרכיו, מעלה אני עליכם כאילו אמרתם לכם לעקוד עצמיכם לפני, ועשיתם, מפי מורי. עכ"ל.

ולפי"ז יובן שכל מה שמועילה זכות אבות זה ב"ה שאנו אומרים שאנו רוצים ללכת בדרךיהם, אבל בזמן החורבן שלא הלכו בדרךיהם, אדרבא לא הועילה זכות אבות זה הביא קיטרוג על עמ"י

וכן מבואר בית הלוי עה"ת (סוף פרשת וירא) והנה מה דאנחנו מזכירים זכות אבות בתפלה ולכאורה מה יועיל מעשה אבות להבין והלא אמרו לא הציל אברהם את ישמעאל, ורק משום לגם לנו נשאר קצת ממעשיהם הטובים בירושה מהמדות הטובות שלהם, וכמו שאומרים בתפלה מה יפה ירושתנו ועי"כ ראוי שיוזרו לנו זכותם. והרי אצלנו נשאר בירושה חלק גדול מהנסיון של יצחק יותר ממה שנשאר לנו מהנסיון של אברהם, ועי"כ אנחנו מבקשים שיוזרו לנו עקידת יצחק כי מעשיו הטובים הוריש גם לנו קצת ולא עוד אלא שבזמן החורבן לא יכלו להתפלל, וכמו שכתוב במדרש איכה רבא (פ"ה) 'על צוארנו נרדפנו, יגענו ולא הונח לנו, דאיתא שם שנבוכדנצר צוה לנבזראדן וא"ל, אלקיהם של ישראל מקבל בעלי תשובה, וידו פשוטה לקבל שבים, לכן מיד כשתכבוש אותם לא תניח אותם שיתפללו, כדי שלא ישונו לך' ואלקיהם ירחם עליהם כו', כיון שכבש אותם (והכריחם ללכת מירושלים לבבל, מולך ט"ו יום) כשהי' אחד מהם עומד (מרום עיפות) הי' לוקח אותם ומהתכו אברים אברים כו' והמה הולכים בעל כורחם כו' כיון שהגיעו לפרת (פי' נכנסו לבבל) נתנו להם רשות לנוח. הה"ד (תהלים קל"ה) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו עד לשם לא ישבנו' עת"ד המדרש הרי לנו מפורש שנמנעה מהן התשובה הרחמן יצילנו (יבנה המקדש עמ פא) ולכן לא הועילה זכות אבות

משא"כ כוחה של רחל שויתרה ולכן לא הועילה זכות יצחק אלא רק זכות רחל

ולכן הועילה רק זכותה של רחל ורק זכותה של רחל הועילה כי לאה אפי' לא ידעה שויתרה ואפי' לא ביקשה ממנה מחילה.

וכמו שביארו שלכאו' קשה הכיצד ניתן להבין טענת לאה אמנו הקדושה, המעט קחתך את אישי, ובספורנו כתב לא היה לך להסכים שתהיי את צרתי, וצ"ב הרי רחל היא זו שמסרה את הסימנים ללאה כדי שלא תכלם אחותה, ועכשיו היא נתבעת על שהסכימה להיות צרתה זאת. כזו כפיות טובה ולא הרי עוד אמר ר' לוי לאה תפסה פלך הודיה, וכן אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בר יוחאי מיום שברא הקב"ה את עולמו לא בא אדם שהודה לפני הקב"ה, עד שבאה לאה והודאתו (ילקוט שמעוני קבו). מדתה של לאה פלך של הודיה הכרת הטוב והנה רחל אחותה שמסרה לה את הסימנים מעשה שאין לנו בו השגה (שבמדרש מבואר שמי שמצליח לומר ושבו בנים לגבולם זה לא אברהם שהוא בעבר אחד של הנהר וכל העולם עומד למולו, והתנסה בעשרה נסיונות, לא יצחק בעל העקידה, לא יעקב שלמד ארבע עשרה שנה בלי לישון אלא רחל כמבואר בפיתוחא דחכימי (כה) והובא בהערה' אולם שם מבואר היפך ביאור זה שיישבה תחת המיטה וענתה במקום (לאה) עומדת ומתחננת לה שתתן לה דודאים, ע"מ שגם היא תפקד בבנים, משיבה לה לאה המעט קחתך את אישי, ולקחת גם את דודאי בני, היש כפיות טובה גדולה מזו האם כך מדברת זו שנמלה פלך של הודיה.

ועוד שכתוב בגמ' במגילה (יג) בזכות צניעות שהיתה ברחל זכתה ויצאה ממנה שאול, ומאי צניעות היתה בה ברחל וכו' אלא מתוך סימנים שמסרה רחל ללאה לא הוה ידע עד השתא לפיכך זכתה ויצא ממנה שאול והקשה הבן יהודע דאיזה צניעות יש בזה הרי זה אולי רחמנות אבל לא צניעות!

אלא רחל אמנו מסרה את הסימנים, אך לא גילתה אותם, וכיצד עשתה יבואר עפ"י מש"כ בדעת זקנים לבעלי התוספות (כ"ט פכ"ה) שהסימנים שמסר יעקב לרחל, היו שלושת המצוות של נשים, חלה נדה והדלקת הנר. ולפי"ז יש לבאר שסימנים הללו לא ניתנו, כמו סיסמא שהיה עליה לומר ליעקב בשעה שתתבקש, חלה נדה הה"נ, אלא שיעקב לימד אותה את ההלכות הללו שכל בת ישראל צריכה ללמוד לקראת חתונתה, וסיכם איתה שידיעת ההלכות ישמשו בתור סימנים, וכאשר רחל החליטה להעביר לידיעתה של לאה את הסימנים, היא מסרה לה אותם מבלי לגלות לה שאלו הם הסימנים שניתנו לה מיעקב אבינו, אלא רחל לימדה את לאה את ההלכות המיוחדות הללו, שלמדה מיעקב אבינו עד שלא ידעה אותם על בורין. אך לא ידעה לאה כי הלכות אלו ישמשו את יעקב אבינו מתחת לחופה לברר שהכלה היא רחל.

וללאה אמנו לעולם לא נודע שרחל העניקה לה את הסימנים וממילא בשעת מצוקתה הירשתה לעצמה להוכיח את רחל המעט קחתך את אישי

למה ביקשו אחיו יוסף שיוסף ישנאם

ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותו" (נטו) הלשון "לו ישטמנו יוסף" לכאורה לא מובן, דנשמע מזה שרצונם הוא שיוסף ינקום בהם, דתיבת "לו" מתפרשת מלשון "הלוואי" כגון "לו יהי כדברך", וכי רצונם היה שיוסף ינקום בהם אתמהה?! [עיין ברש"י שפירש "לו ישטמנו" שמא ישטמנו ד"לו" מתחלק לענינים הרבה וכו' ע"ש].

כתב "בעל הטורים" יש מפרשים לו ישטמנו יוסף הלוואי ישטמנו יוסף בלבו ולא יעשה לנו מעשה, ואם חפץ לעשות ישיב לנו "כל" הרעה שגמלנוהו כי מה עשינו לו? גרמנו שנעשה מלך מחמת שמכרנוהו ונתגלגל הדבר שנעשה מלך במצרים כן יעשה לנו עכ"ל. מוכנים הם שינקום בהם, אבל בתנאי שיעשה להם בדיוק כפי שהם עשו לו שנצמח מהרעה טובה.

מה ענה להם יוסף? "ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלוקים אני ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב" (יט) (כ) מה כוונתו שאמר "כי התחת אלהים אני"?

אלא ביארו "בעל העקידה" והמלבי"ם, אמר יוסף לאחיו "אל תיראו", כיון שאין ביכולתי להתנקם בכם דאפילו אם נאמר שמותר לי לעשות לכם רעה, אבל לא יותר ממה שאתם עשיתם לי והנה אתם עשיתם לי רעה שגרמה לטובה ואם אני רוצה להתנקם עלי גם כן לעשות רעה שתגרום לכם לטובה אך דבר זה אין ביכולת אדם לעשות רק אלוקים לכן אמר "התחת אלוקים אני" וכן ביאר בספר "פרדס יוסף".

מעשה בנפוליאון בונפרטה קיסר צרפת, שהיה הולך וכובש מדינה אחר מדינה, והנה בעת עומדו להלחם עם מלכות רוסיה, הגיע אל עיר אחת אשר היתה מבוצרת מאד, ולא עלה בידו להבקיע את חומת העיר. על כן בנה עליה מצור סביב והקיף את העיר בחילותיו, אין יוצא ואין בא עד שיכנעו אליו, וכל צבאותיו התחפרו סביבות העיר וישבו שם ימים רבים. ויהי כי הקיפו הימים, ואין כל הכנעה, כמה מקצינו פנו בדרישה לנפוליאון לנטוש את המערכה ולשוב אל ביתם. הציע נפוליאון שהוא בכבודו ובעצמו עם מפקד הגדוד יכנסו לעיר בלבוש כפריים חקלאים וירגלו את העיר. וכן עשו. נפוליאון והמפקד נכנסו לעיר והתחילו לרגלה. בדרכם הגיעו לבית מרוח ששם נמצאו אנשי צבא רוסיא. נכנסו לשם ישבו ליד שולחן בקצה המרוח והזמינו יין כמו כולם, ושמו אוזנם כאפרכסת לשמוע שיחת החיילים. שמעו אותם אומרים כי המצב הכלכלי בעיר ללא נשוא, והרעב כבד עד כי עוללים שאלו לחם ופורש אין להם, ולא נשארה להם ברירה כי אם להכנע בפני צבא נפוליאון. דברים אלו הרנינו את ליבו של נפוליאון והמפקד אשר אתו. לפתע הסתכל בהם חייל רוס אחד, והכירו שהוא נפוליאון, ויאמר אל חבריו הביטו אל הכפרי היושב בקצה החנות, זהו נפוליאון שצר עלינו את העיר. ויחרדו ליבותם של נפוליאון והמפקד כי כרגע קט יתפשו ברשת אויביהם, אולם, למזלם דבריו לא נתקבלו באזני שומעיו. המפקד שליווה את נפוליאון ברצותו להסיר כל ספק, חשב להוריד מהם מחשבותם באופן החלטי כי חשש שעדיין לא סר מר המות, פן יגשו אליהם ויחקרו אותם מאין באתם וכו', לכן פקד בקול נגיד וצוה את נפוליאון להגיש לו כוס שכר. נפוליאון הבין כוונתו בזה, ניגש אל המוזג והביא את מבוקשו, בהגישו את הכוס עשה תנועה רשלנית, וכוס השכר נפל ונשפך על בגדי המפקד, המפקד קם בחמת זעם והכהו והפילו לארץ וצעק עליו: שוטה, מה עשית? וינס נפוליאון ויצא החוצה. כשנמלט נפוליאון ניגש המפקד למוזגו שילם לו על ארוחתם, בעודו שומע איך חבריו של החייל הרוסי לועגים לו באומרים אליו, אילו היה זה נפוליאון, מי היה מעז להרים יד עליו ולהכותו כאחד הרקים. ואז עזב המפקד והלך בעקבות הקיסר, והגיעו שניהם אל צבאם חיים. ויהי בהגיעם שם נפל המפקד אל רגליו ויבקש על נפשו שימחל לו על מעשיו, כי הוראת שעה היתה לבל יפול הקיסר ביד שונאיו. ויען הקיסר ויאמר לו אלמלי יכולתי להענישך ולהשיב לך מדה כנגד מדה לתת לך מכות כאלו אשר יצילוך ממות ולהביאך לידי חיים טובים של מלך הייתי עושה זאת ברצון, כיכן עשית אתה, על ידי מכותך הגעתי ממות לחיים טובים, והשבת אותי אלמכותי, אבל אין ביכולתי לעשות זאת. ויצו המלך והעלוהו בדרגה ונתנו לו מתנות רבות, וכעבור מספר ימים הובקעה העיר. זה שאמר יוסף "התחת אלוקים אני" הרי רק ביכולתו של הקב"ה לעשות רעש ממנו תצמח הטובה.

(אוצרות התורה בשם "איל המילואים")

עפי"ז ביאר הגה"ק רבי צבי הירש מוואידיסלוב ז"ע (אביו של הרה"ק הרר"ב מפשיסחא ז"ע, הובא בעשרה למאה דרוש'ו) דצ"ב, מדוע אמר יוסף לאחיו אל תיראו כי התחת אלוקים אני, ואתם חשבתם עלי רעה אלוקים חשבה לטובה, וכי אלו דברי פיוס הם - לומר להם ברצוני לנקום בכם אלא שאין ביכולתי עשות כך, מה פיוס יש כאן. עוד צ"ב, מדוע קנטר אותם - אתם חשבתם עלי רעה. ויבואר עפ"י ה'בעל הטורים' דלעיל, שכך אמר להם יוסף אין לכם לחשוש מנקמתי שהרי הרעה אשר עשיתם עמדי הייתה בפועל טובה - כי אלוקים חשבה לטובה, וא"כ אין לי לנקום בכם אלא ברעה אשר תצא מאיתה טוב, כי לפי חוקי המשפט - אין לנקום ברעה ברעה גדולה ממה שגמלוהו, והרי 'מלך' אנכי, ומלך 'במשפט' יעמיד ארץ (משלי כט ד), וכי התחת אלוקים אני, איין כוח בידי בשר ודם לעשות רעה שתוצאותיה לטובה, רק האלוקים הוא 'בעל היכולת כולם'. (באר הפרשה ויח)

הרב חיים בן חמו שליט"א

פרשת ויחי מסיימת את החומש הראשון חומש בראשית ואתו מסכת חייו של בחיר האבות יעקב אבינו ע"ה, רבים עוסקים בכך ששתי הפרשיות בספר זה הנושאות את הכותרת חיים עוסקות דווקא במות, פרשת חיי שרה בה מסופר על פטירתה של שרה, ופרשתנו ויחי העוסקת בפטירתו של יעקב, כותב הרב סורוצקין ללמדנו שלמה שבני האדם קוראים מות, התורה קורה חיים, וכפי שהגמ' (תענית ה) אומרת יעקב אבינו לא מות, וזאת על אף שהספידו חנטו וקברו, כדי להבין העניין נקדים:

בבריאת האדם נאמר "וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים" הרי לנו שהאדם מורכב משני מרכיבים שונים, בעלי תכונות שונות, ובעלי חוקים שונים, והם גוף ונשמה.

הגוף: גשמי, נמצא תחת מגבלות הזמן המקום והחומר, והולך ומתכלה במוקדם או במאוחר.

הנשמה: רוחנית, לא חלים עליה חוקי החומר, היא נצחית בת אלמות, אורחת בעוה"ז.

הרמב"ן כותב שלכך התורה לא הבטיחה שכר נצחי על המצוות והמעשים הטובים, כי זה פשוט וברור ואין צורך בהבטחה, שהרי היום לעשותם ומחר לקבל שכרם, ומתן שכר הוא לא בעולם הזה כדברי הגמ' קידושין האומרת שכר מצוות בהאי עלמא ליכא, החידוש הוא כריתת הנשמה כש"כ "ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה".

המרוץ המטורף והמסחרר במסלול החיים, במקרים רבים זורק את החיים האמיתיים הצידה, ובעוד האדם עסוק באיך ובאיזה רמה לחיות, הוא מדלג על השאיפה בשביל מה לחיות.

צדיק נקרא אדם המזדהה במעשיו עם הנשמה, דהיינו שכל הנהגותיו וסדר יומו בנוי עם חשיבה זו, כמו שכתוב אצל משה רבינו שכאשר עמד לצאת ממצרים הוא לקח את עצמות יוסף עמו, ומה הכוונה שלקחם עמו? שמשנה התבונן במסכת חייו של יוסף, אותו יוסף שהחיה את העולם בשנות רעב, מי ששלט במצרים במשך שמונים שנה שליטה ללא עוררין, וכעת כאשר משה נושא את ארונו על כתפיו מתבונן ושואל את עצמו מה נשאר מיוסף עם כל המעמד הגדול בו הוא היה? כלום, אבל את מעשיו הטובים שעשה איש לא יוכל לקחת ממנו עובדה שבאה לידי ביטוי בקריעת ים סוף כפי שדרשו חז"ל על הפסוק הים ראה וינס מה ראה? ארונו של יוסף ראה, ונס מפני הנס, הרי לנו שמעשיו הטובים של האדם הם נצחיים ואינם מתבטלים לעולם, ולכן חובת האדם להשתדל להשקיע בעיקר בהם את חייו, ומי שחי במסלול שלא נכנע לתכתיבי החומר נקרא חי, גם כאשר הגוף מפסיק לתפקד, והוא מוגדר צדיק, שעליו אמרו חז"ל בברכות "צדיקים במיתתם קרויים חיים", ועליו נאמר "ותשחק ליום אחרון".

רשע נקרא אדם המזדהה במעשיו עם הגוף בלבד, ומאחר והגוף הגשמי נמצא תחת מגבלות הזמן והוא עם הזמן מתכלה, לכן הרשע נקרא מת בעודו חי, וכנאמר חז"ל "רשעים בחייהם קרויים מתים".

לכן כתוב אצל יעקב "ויקברו ימי ישראל למות", רק הימים נגמרים אך יעקב עצמו ממשיך לחיות חי נצח, הבעיה שלא רק אצל יעקב הימים הולכים ואזלים אלא אצל כל אחד ואחד, ואת הנקודה הזו הדגיש דוד המלך לבנו שלמה בפסוק "ויקברו ימי דוד למות, ויצו את בנו שלמה לאמר אנכי מת כדרך כל הארץ", מהו לאמר למי צריך לאמר? אלא אומר דוד שלמה, תמיד תאמר לעצמך אנכי מת כדרך כל הארץ, אמירה זו יש בה כדי להזרים בך כוחות ותעצומות נפש להיות איש, ודוד היה בבחינת נאה דורש נאה מקיים, ולכן עליו נאמר (ר"ה כה). "דוד מלך ישראל חי וקיים".

ברעיון זה מבאר האלשיך הקדוש את הפסוק (מה-כו) "ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים" בפסוק זה אהי יוסף אומרים ליעקב שיוסף חי, ושהוא מושל בכל ארץ מצרים, שואל האלשיך הקדוש אם הוא מושל בכל ארץ מצרים בוודאי שהוא חי, אלא החידוש שיוסף חי במובן הרוחני, וזאת על אף שהוא מושל בכל ארץ מצרים, ולכן כתוב "ויפג לבו" ומבאר הרמב"ן שנתבטל לבו ופסקה נשימתו והיה כמת מרוב שמחה

כך ששמחת יעקב בשומעו כי יוסף חי היא לא על שהוא חי במובן הגשמי, אלא שעם היותו במצרים חי חיים רוחניים, ולכן רק כאשר יעקב ראה את העגלות נאמר "ותחי רוח יעקב אביהם" מפני שכאשר יעקב נפרד מיוסף עסקו בפרשת עגלה ערופה.

ולכן יעקב כאשר הוא רוצה להנציח ברכה אמר אותה על נכדיו מנשה ואפרים "בך יברך ישראל ישימך אלוקים כאפרים ומנשה", מפני שהם הנכדים היחידים שגדלו בניכר ובבית של מי שהיה עסוק בכלכל את העולם בשנות רעב, ועם זאת יצאו ראויים להיכנס למערכת השבטים

יהי רצון שנוכח לנצל את הזמן יותר, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ובפרט בימים אלו בהם מתחילים מסלול נוסף של לימוד השם ברכותינו למצטרפים החדשים והוותיקים שיוזכו לסיים את השם עם קבלת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

לצפייה והורדה בעלוני קודמים של "למעשה" (מכון למעשה) מתוך אתר "בינינו" - לחץ כאן
לצפייה והורדה בעלוני קודמים של "למעשה" (מכון למעשה) מתוך אתר תורת יוסף לחץ כאן
לצפייה והורדה בעלוני קודמים של "למעשה" (מכון למעשה) מתוך אתר של דרשו לחץ כאן